

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

25 lipca 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Dariusz Zawistowski (przewodniczący)

SSN Marta Romańska (sprawozdawca)

SSN Karol Weitz

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 25 lipca 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Banku spółki akcyjnej w W.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku
z 22 września 2021 r., I ACa 445/20,
w sprawie z powództwa P.K.
przeciwko Bankowi spółce akcyjnej w W.
o zapłatę,

1) oddala skargę kasacyjną;

2) zasądza od pozwanego na rzecz powoda kwotę 2.700 (dwa tysiące siedemset) zł z odsetkami w wysokości odsetek ustawowych za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego za czas po upływie tygodnia od doręczenia pozwanemu odpisu niniejszego orzeczenia, tytułem kosztów postępowania kasacyjnego.

A.W.

Marta Romańska

Dariusz Zawistowski

Karol Weitz

UZASADNIENIE

Powód A.K. wniósł o zasądzenie od Banku SA w W. kwoty 38.017,87 zł i kwoty 26.28,62 CHF z odsetkami, jako świadczeń podlegających zwrotowi na jego rzecz w związku nieważnością umowy kredytu, ewentualnie jako kwot, które nadpłacił świadcząc raty kredytowe w okresie od kwietnia 2008 r. do listopada 2017 r.

Pozwany Bank SA w W. wniósł o oddalenie powództwa.

Wyrokiem z 23 marca 2020 r. Sąd Okręgowy w Gdańsku zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwoty 38.017,87 zł i 26.328,62 CHF, obie z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 16 kwietnia 2018 r.

Sąd Okręgowy ustalił, że 17 marca 2008 r. powód zawarł z Bank SA w W. umowę kredytu na cele mieszkaniowe w wysokości 712.500 zł, waloryzowanego kursem CHF, na okres od 17 marca 2008 r. do 10 marca 2038 r. Środki miały być wypłacone w złotych, w kwocie wynikającej z przeliczenia kwoty wnioskowanej przy zastosowaniu kursu kupna określonego w tabeli kursów banku obowiązującej w dniu wykorzystania kredytu lub transzy kredytu, z czego kwota 550.000 zł miała być 17 marca 2008 r. przelana na rzecz dewelopera, a kwota 156.087,50 zł na rachunek powoda, po spełnieniu warunków określonych w ogólnych warunkach umowy kredytu oraz po ustanowieniu zabezpieczeń. W umowie zastrzeżono powodowi prawo do odstąpienia od umowy w terminie 10 dni od daty jej zawarcia, z zastrzeżeniem, że nie otrzyma wówczas zwrotu opłaty przygotowawczej i innych opłat związanych z ustanowieniem zabezpieczenia kredytu. Kredyt był oprocentowany w oparciu o stopę LIBOR 3m. Powód zobowiązany był do jego spłaty z odsetkami w miesięcznych ratach, po przeliczeniu na złote kwoty ustalonej w CHF według kursu sprzedaży tej waluty określonego w tabeli kursów obowiązującej w banku w dniu spłaty. Zmiana kursu waluty wpływała na wysokość raty. Zabezpieczeniem spłaty kredytu była m.in. hipoteka umowna kaucyjna do kwoty 1.425.000 zł.

Integralną częścią umowy były ogólne warunki kredytów na cele mieszkaniowe oraz kredytów i pożyczek hipotecznych w Banku SA. Pozwany

powszechnie stosował taki wzór umowy, jak zastosowany w umowie z powodem. Powód nie mógł negocjować warunków umowy. Decyzję o tym, czy zaciągnąć kredyt w złotych czy też powiązany z walutą CHF podejmował samodzielnie. Zobaczył wzór umowy kredytu na krótko przed jej podpisaniem, nie analizował go szczegółowo, chociaż mógł zapoznać się z nim w warunkach domowych.

Zawarcie umowy poprzedzone było rozmową z przedstawicielem Banku, który pokazał powodowi symulację spłat kredytu obejmującą jego koszty i oprocentowanie według kursu sprzedaży CHF z daty złożenia wniosku. Nie przedstawił jednak symulacji wysokości rat kredytu przy wzroście kursu waluty, za to zapewnił, że waluta CHF jest stabilna, nie było większych jej wahań w okresie poprzedzającym złożenie wniosku kredytowego, a wahania kursowe mogą sięgnąć 2-3%. Nie okazywał historycznych danych kursowych waluty CHF. Nie informował o sposobie ustalania kursu przez bank, sam nie miał takiej wiedzy. Nie wyjaśniał mechanizmu indeksacji kredytu do waluty obcej. Powód podpisał w umowie oświadczenie, że jest świadomy ryzyka kursowego, został o nim poinformowany, zna jego skutki, akceptuje zasady funkcjonowania kredytu waloryzowanego walutą wymienialną i zasady jego przeliczania dotyczące w szczególności określenia kwoty kredytu, sposobu uruchomienia i wykorzystania oraz warunki jego spłaty.

7 października 2011 r. strony zawarły aneks do umowy kredytowej, w którym przyjęły m.in., że spłata kredytu następować będzie w 360 miesięcznych ratach do 10 -tego dnia każdego miesiąca, przy czym 42 raty płatne do września 2011 r. określone są w CHF, a spłata dokonywana jest w złotych po uprzednim przeliczeniu na walutę polską według kursu sprzedaży dla CHF, zgodnie z obowiązującą w banku tabelą kursów. Pozostałe raty począwszy od października 2011 r. spłacane będą w CHF. Wysokość rat określonych w złotych miała zależeć od kursu sprzedaży CHF obowiązującego w banku w dniu spłaty, a jego zmiana miała wpływać na ostateczną wysokość raty kredytu. W aneksie zawarto postanowienia doprecyzowujące zasady ustalania kursów kupna i sprzedaży CHF. Kurs bazowy, do którego odesłano wyznaczany był na podstawie aktualnej rynkowej ceny kupna i sprzedaży dewiz, jako średnia arytmetyczna sumy kursu sprzedaży i kursu kupna dewiz w banku. Marża banku ustalana miała być jako iloczyn procentowego *spreadu* walutowego i kursu bazowego. Procentowy *spread* walutowy był również uzależniony od wartości kursów

kupna i sprzedaży dewiz. Na dzień zawarcia aneksu wynosił 6,729187 %, a mógł się zmienić na warunkach określonych w aneksie. W aneksie powód oświadczył, że został poinformowany o ryzyku kursowym oraz związanym ze zmianą *spreadu* walutowego i rozumie wynikające stąd konsekwencje; akceptuje zasady funkcjonowania kredytu waloryzowanego walutą wymienialną i zasady jego przeliczania dotyczące w szczególności określenia kwoty kredytu, sposobu uruchomienia i wykorzystania kredytu; akceptuje zasady informowania o wysokości kursów kupna i sprzedaży dewiz i wysokości *spreadu*.

Powód otrzymywał harmonogramy spłat, w których raty były określone w CHF. Obowiązkiem powoda było zapewnienie środków finansowych na rachunku na pokrycie każdej raty. Od października 2011 r. powód spłacał kredyt bezpośrednio w CHF. Od kwietnia 2008 r. do listopada 2017 r. powód wpłacił na rzecz pozwanego: kapitał w wysokości 93.848,93 CHF, odsetki w wysokości 34.107,28 CHF. Od kwietnia 2008 r. do września 2011 r. powód dokonywał spłat w złotych, które to wpłaty były przeliczane na CHF według kursu określonego w tabeli kursów obowiązującej w Banku. W tym okresie powód wpłacił 88.619,88 zł na poczet kapitału i 58.132,08 zł na poczet odsetek. Z tytułu rat kapitałowo-odsetkowych powód spłacił kwotę znacznie wyższą aniżeli kwota objęta żądaniem pozwu.

24 maja 2017 r. powód zawezwał pozwanego do próby ugodowej odnośnie do zwrotu nienależnego świadczenia w związku z nieważnością umowy kredytowej, której dotyczy niniejsza sprawa. Po prawomocnym zwrocie, wniosek został ponownie zarejestrowany 26 czerwca 2017 r. Na posiedzeniu wyznaczonym na dzień 7 września 2017 r. do zawarcia ugody nie doszło.

Zdaniem Sądu Okręgowego, kredyt udzielony powodowi był kredytem złotowym indeksowanym do waluty obcej. Jego spłata miała następować w walucie polskiej stanowiącej w dniu płatności rat równowartość ustalonej kwoty CHF. Także koszty kredytu, kwota hipoteki kaucyjnej wyrażone zostały w złotych. To, że harmonogram spłat i dane w systemie bankowości elektronicznej odnosiły się zawsze do określonej kwoty CHF wynikało wyłącznie z zastosowanego mechanizmu indeksacji kredytu, a nie z tego, że umowa dotyczyła waluty obcej. Złotowy charakter umowy kredytu indeksowanego potwierdził ustawodawca w ustawie z 29 lipca

2011 r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 165, poz. 984; dalej – ustawa antyspreadowa).

Umowa nie była negocjowana indywidualnie z powodem. Postanowienia umowne regulujące przeliczanie kwoty kredytu udzielonego w walucie polskiej na walutę CHF, wskazujące, że spłata kredytu następuje w złotych w oparciu o kurs waluty stosowany do przeliczenia raty określonej w CHF, stanowią w istocie postanowienia określające główne świadczenia stron. Wynika to z konstrukcji umowy, w której ustalenie kwoty udostępnionej kredytobiorcy oraz kwoty niezbędnej do spłaty każdej raty następuje przez zastosowanie mechanizmu indeksacji. O wysokości kredytu i rat decyduje w istocie przeliczenie wnioskowanej przez powoda kwoty wpierw ze złotego na CHF, a następnie przeliczanie rat kredytu określonych w CHF na złotego w momencie spłaty każdej raty.

Postanowienia umowne dotyczące przeliczania kwoty udostępnionego kredytu na CHF oraz ustalenia wysokości raty w złotych w oparciu o kurs waluty stosowany do przeliczenia raty określonej w CHF nie są wyłączone spod badania z punktu widzenia abuzywności, stosownie do art. 385¹ § 1 k.c. Odpowiednie postanowienia w umowie łączącej strony nie pozwalały na określenie precyzyjnie i w sposób możliwy do ustalenia w oparciu o czynniki obiektywne wysokości udzielonego powodowi kredytu po przeliczeniu do waluty obcej, a także jego świadczeń z tytułu jego zwrotu. We wzorze, do którego odsyła umowa nie określono, na podstawie jakich kryteriów pozwany ustala kurs wymiany waluty obcej w momencie uruchomienia kredytu, jak i wysokość poszczególnych rat. Na etapie zawierania umowy nie wskazano też sposobu i miejsca publikacji informacji kursowych. W oparciu o kwestionowane postanowienia umowy w momencie jej podpisania przeciętny, rozsądny konsument nie był w stanie stwierdzić, jak zostanie wyznaczony kurs CHF będący podstawą przeliczenia wysokości raty na złote. W oparciu o postanowienia umowne nie był też w stanie określić wysokości własnego zobowiązania wobec banku, a tym samym ocenić skutków ekonomicznych zawartej umowy kredytowej, a także ryzyka związanego z jej zawarciem. Umowa w tym zakresie nie była jednoznacznie sformułowana w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c.

W umowie na powoda zostało też w całości i bez jakiegokolwiek ograniczenia

przerzucone tzw. ryzyko kursowe właściwe kredytowi indeksowanemu kursem waluty obcej. Powód nie został poinformowany o skali tego ryzyka, przeciwnie - otrzymał od pracownika banku informację, że waluta CHF jest zasadniczo stabilna, a wzrost nie powinien być znaczny.

Podpisanie przez strony aneksu z 7 października 2011 r. nie zmieniło oceny prawnej zawartej umowy, gdyż wciąż nie określono w nim w sposób jednoznaczny, zrozumiwały i obiektywny sposobu ustalania kursów CHF na potrzeby obliczenia wysokości rat. Aneks w tym zakresie odwołuje się do aktualnej rynkowej ceny kupna i sprzedaży dewiz, przy czym nie wiadomo czym jest owa rynkowa cena kupna i sprzedaży ani w oparciu o jakie kryteria i jaką metodologię ma być ona ustalana. Dawало to bankowi ponownie możliwość swobodnej decyzji co do wysokości kursu CHF, przy zastosowaniu którego określi w złotych wysokość rat obciążających powoda. Strony nie konwalidowały zatem mocą aneksu abuzywności zapisów pierwotnej umowy. W aneksie powtórzono oświadczenie powoda, że znane mu jest ryzyko kursowe i akceptuje zasady funkcjonowania kredytu waloryzowanego i zasady ustalania kwoty kredytu, przy czym również te oświadczenia są bezskuteczne z uwagi na nieudzielenie powodowi rzetelnej informacji o kredycie, zasadach jego funkcjonowania i płynących z tej umowy zagrożeniach.

Abuzywne postanowienia podlegają eliminacji z umowy zgodnie z art. 385¹ § 1 k.c., bez możliwości zastąpienia innymi, ustalonymi na podstawie regulacji ustawowej. Nie ma możliwości uzupełnienia umowy przez odwołanie się do ustalonych zwyczajów, praktyki rynkowej czy też kursu rynkowego jako tego, który ma wyznaczać kwotę udostępnioną kredytobiorcom oraz wysokość rat wyrażonych w złotych. Takie uzupełnienia byłyby również niejednoznaczne dla konsumenta, co skutkowałoby koniecznością uznania ich za abuzywne, jako pozwalające wyłącznie bankowi na wypełnienie ich treścią, jaką stosownie do własnych nieweryfikowalnych potrzeb uznałby za odpowiednią.

Umowa nie może obowiązywać po wyeliminowaniu z niej postanowień abuzywnych regulujących wysokość udostępnionego kapitału oraz zasady spłat poszczególnych rat. Eliminacja danej klauzuli umownej w konsekwencji abuzywności nie może prowadzić do zmiany prawnego charakteru stosunku obligacyjnego

łączącego twórcę wzorca i kontrahenta. Bezskuteczność klauzul określających sposób przeliczania salda kredytu i rat kapitałowo - odsetkowych według ustalonego przez pozwanego kursu CHF oznacza wyeliminowanie z umowy mechanizmu indeksacji oraz ryzyka kursowego. Kwota zobowiązań obu stron byłaby wówczas wyrażona w walucie polskiej przy jednoczesnym pozostawieniu oprocentowania opartego o stawkę bazową LIBOR 3m charakterystyczną dla kredytów waloryzowanych. Takie przekształcenie umowy prowadziłoby do nadania jej cech nieoprocentowanej pożyczki, podczas gdy miała być umową kredytu waloryzowanego kursem waluty obcej i stanowić wyróżniony w doktrynie i judykaturze podtyp umowy kredytu. Zmiana pozostawałaby w sprzeczności z naturą (właściwością) umowy.

Powód w niniejszej sprawie wyraził zgodę na zastosowanie sankcji nieważności w stosunku do umowy łączącej go z pozwanym i z tych względów Sąd Okręgowy uznał, że na mocy art. 58 k.c. w zw. z art. 353¹ k.c. umowa kredytowa łącząca strony jest nieważna.

Wyrokiem z 22 września 2021 r. Sąd Apelacyjny w Gdańsku oddalił apelację pozwanego od wyroku Sądu Okręgowego z 23 marca 2020 r.

Sąd Apelacyjny przyjął za własne ustalenia faktyczne poczynione przez Sąd Okręgowy oraz ocenę prawną sprawy przedstawioną przez ten Sąd. Jako bezzasadny ocenił zarzut zatrzymania, zgłoszony przez pozwanego w postępowaniu apelacyjnym, gdyż w ocenie Sądu Apelacyjnego umowa kredytu nie jest umową wzajemną, a obustronnie zobowiązującą, odpłatną, wobec czego nie spełnia kryteriów określonych w art. 487 § 2 k.c.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego z 22 września 2021 r. pozwany zarzucił, że orzeczenie to zostało wydane z naruszeniem prawa materialnego, tj.: - art. 58 § 1 k.c. w zw. z art. 353¹ k.c. poprzez błędną wykładnię i przyjęcie, że umowa kredytu jest nieważna w całości na skutek przyznania jednej ze stron umowy (silniejszej), uprawnienia do kształtowania według swej woli, rozmiaru świadczeń drugiej strony kontraktu, podczas gdy umowa ta mieści się w konstrukcji ogólnej umowy kredytu bankowego i nie sprzeciwia się naturze takiej umowy, a nadto rzekome zastosowanie nieuczciwych warunków umownych mogłoby

co najwyżej być rozpatrywane z punktu widzenia przepisów o niedozwolonych postanowieniach umownych (385¹ i n. k.c.) i w konsekwencji sankcjonowane na podstawie innej sankcji niż (bezwzględna) nieważność całej umowy kredytu; - art. 385¹ § 1 k.c. poprzez błędną wykładnię i przyjęcie, że przedmiotem oceny abuzywności są postanowienia rozumiane jako jednostki redakcyjne umowy kredytu indeksowanego do CHF, tj. § 2 ust. 1 i 2, § 4 ust. 1a oraz § 9 ust. 2, podczas gdy zgodnie z art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przedmiotem tej oceny powinny być postanowienia rozumiane jako poszczególne normy wynikające z tych jednostek redakcyjnych, czyli norma wprowadzająca sam mechanizm indeksacji kwoty kredytu do waluty obcej, z którego wynika ryzyko walutowe polegające na tym, że wartość waluty obcej zmienia się pomiędzy dniem wypłaty kredytu (tj. przeliczeniem kwoty wyrażonej w złotych na CHF), a spłatą poszczególnych rat kapitałowo-odsetkowych (tj. przeliczeniem z CHF na złote) (klauzula ryzyka walutowego) oraz norma określająca, w jaki sposób ustalany będzie kurs waluty obcej, na potrzeby operacji związanych z indeksowaniem przy wypłacie i przy spłacie kredytu (klauzula kursowa); - art. 385¹ § 1 k.c. przez błędne zastosowanie i uznanie za abuzywne wszystkich norm wynikających z § 2 ust. 1 i 2, § 4 ust. 1a oraz § 9 ust. 2 umowy kredytu; - art. 385¹ § 1 k.c. przez błędne zastosowanie i uznanie za abuzywne wszystkich norm wynikających z § 2 ust. 1 i 2, § 4 ust. 1a oraz § 9 ust. 2 umowy, podczas gdy klauzula ryzyka walutowego nie może zostać uznana za abuzywną, gdyż określa główny przedmiot świadczenia i została sformułowana w sposób jednoznaczny; - art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez dokonanie oceny możliwości dalszego obowiązywania umowy bez klauzuli ryzyka walutowego oraz klauzuli kursowej, podczas gdy przedmiotem oceny możliwości dalszego obowiązywania powinna być umowa kredytu bez postanowień abuzywnych, tj. bez klauzuli kursowej; - art. 65 § 1 i 2 k.c., art. 56 k.c. w zw. z art. 41 ustawy z 28 kwietnia 1936 r. - Prawo wekslowe (Dz. U. 2022, poz. 282), stosowanego na zasadzie *analogii legis*; art. 56 k.c. w zw. z art. 358 § 2 k.c., oraz art. 56 k.c. w zw. z kilkudziesięcioma przepisami, z których na zasadzie *analogii iuris* lub *analogii legis* wynika, że w polskim prawie obowiązuje generalna norma, zgodnie z którą wartość waluty obcej określa się według kursu średniego NBP, podczas gdy ani art. 385¹ § 1 i 2 k.c., ani orzecznictwo TSUE nie stoją na przeszkodzie stosowaniu wyżej wskazanych przepisów na etapie oceny możliwości obowiązywania umowy po

usunięciu postanowienia abuzywnego, tj. na etapie poprzedzającym etap zastąpienia postanowienia abuzywnego przepisem dyspozytywnym na warunkach wskazanych w orzeczeniach TSUE *C-26/13 Kasler*, *C-260/18 Dziubak i C-932/19 OTP Jelzalogbank Zrt.*; - art. 69 ust. 3 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe (Dz.U. z 2023 r., poz. 2488; dalej – pr. bank.) w zw. z art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez pominiecie, że umowa kredytu może być wykonywana na podstawie art. 69 ust. 3 pr. bank.; - art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez przyjęcie, że postanowienie abuzywne nie może zostać zastąpione przez sąd krajowy, gdy tymczasem zgodnie z orzeczeniem TSUE z 2 września 2021 r., *OTP Jelzalogbank Zrt., C- 932/19*, jeżeli bez abuzywnego postanowienia umowa nie może obowiązywać, to dochodzi do automatycznej jego substytucji normą dyspozytywną, o ile tylko zastosowanie środków krajowych zapewnia doprowadzenie do sytuacji, jaka miałyby miejsce, gdyby umowa nie zawierała abuzywnego postanowienia; - art. 358 § 2 k.c. w zw. z art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez niezastąpienie klauzuli kursowej przez art. 358 § 2 k.c., podczas gdy zgodnie z orzeczeniem TSUE z 2 września 2021 r., *OTP Jelzalogbank Zrt., C-932/19*, przepis ten stanowi szczegółowy przepis dyspozytywny, który znajduje zastosowanie z mocy prawa (automatycznie) w miejsce abuzywnej klauzuli kursowej w umowie kredytu indeksowanego do waluty obcej.

Pozwany zarzucił także, że zaskarżony wyrok został wydany z naruszeniem prawa procesowego, tj.: - art. 156¹ k.p.c. i art. 156² k.p.c. w zw. z art. 212 § 2 k.p.c. poprzez ich błędne niezastosowanie i niepoinformowanie powoda o dostrzeżonej abuzywności postanowień umownych oraz jej skutkach, w tym w szczególności o wszelkich możliwych konsekwencjach unieważnienia umowy.

Pozwany wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Powód wniósł o oddalenie skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z ugruntowanym orzecznictwem, aby konsument mógł udzielić wolnej i świadomej zgody na związanie umową zawierającą klauzule abuzywne, sąd krajowy powinien, w ramach krajowych norm proceduralnych i w świetle zasady słuszności, przedstawić stronom w sposób obiektywny i wyczerpujący konsekwencje

prawne, jakie może pociągnąć za sobą usunięcie nieuczciwego warunku, co jest szczególnie istotne wtedy, gdy pominięcie postanowienia umownego może prowadzić do unieważnienia całej umowy, narażając ewentualnie konsumenta na roszczenia restytucyjne (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości UE z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20; uchwałę Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21).

Zaskarżone orzeczenie zostało wydane po ukształtowaniu się linii orzeczniczej Trybunału Sprawiedliwości UE i Sądu Najwyższego odnoszącej się do postanowień wzorów umów kredytów konsumenckich indeksowanych do CHF przewidujących klauzule indeksacyjne (przeliczeniowe) oraz klauzule ryzyka walutowego, a zatem obie strony postępowania były świadome konsekwencji, jakie będą wiązały się z oceną, że postanowienia zawarte we wzorcu inkorporowanym do zawartej przez nie umowy są abuzywne. Skoro powód konsekwentnie obstawał przy zgłoszonym żądaniu i objaśniał je nieważnością umowy łączącej go z pozwanym, deklarując przy tym świadomość konsekwencji, jakie system prawny łączy z nieważnością umowy, to z inicjatywy pozwanego te deklaracje powoda nie mogą być uznane za nieświadome. Bezzasadnie zatem pozwany zarzuca, że zaskarżony wyrok został wydany z naruszeniem art. 156¹ k.p.c. i art. 156² k.p.c. w zw. z art. 212 § 2 k.p.c.

W judykaturze Sądu Najwyższego obecnie dominuje pogląd, że klauzule kształtujące mechanizm indeksacji, zastrzeżone w umowie kredytu złotowego indeksowanego do waluty obcej (denominowanego w walucie obcej), określają główne świadczenie kredytobiorcy (zob. np. wyroki Sądu Najwyższego z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17; z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18; z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr 2, poz. 20; z 21 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21; z 3 lutego 2022 r., II CSKP 459/22). Pogląd ten uwzględnia stanowisko Trybunału Sprawiedliwości UE, w orzecznictwie którego podkreśla się, że za postanowienia umowne mieszczące się w pojęciu „głównego przedmiotu umowy” w rozumieniu art. 4 ust. 2 Dyrektywy 93/13 należy uważać te, które określają podstawowe świadczenia w ramach danej umowy i które z tego względu charakteryzują tę umowę (por. wyroki TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler i Káslerné Rábai, pkt 49-50; z 26 lutego 2015 r., C-143/13, Matei, pkt 54; z 23 kwietnia 2015 r., C-96/14, Van Hove, pkt 33; z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriuc i in., pkt 35). Za takie uznawane są

klauzule indeksacyjne (waloryzacyjne), jak i postanowienia odnoszące się do ustalonego w walucie obcej mechanizmu waloryzacji świadczeń (określane niekiedy jako „klauzule ryzyka walutowego”), które wiążą się z obciążeniem kredytobiorcy – konsumenta ryzykiem zmiany kursu waluty i związanym z tym ryzykiem zwiększenia kosztu kredytu (zob. wyroki TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriuc i in., pkt 37; z 20 września 2018 r., C-51/17, OTP Bank i OTP Faktoring, pkt 68; z 14 marca 2019 r., C-118/17, Dunai, pkt 48; z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, pkt 44).

Klauzule waloryzacyjne, które nie zostały wyrażone w umowie kredytu w sposób jasny i precyzyjny, podlegają badaniu pod kątem spełnienia przesłanek z art. 385¹ § 1 k.c. W orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości UE wyjaśniono, iż wymaganie wyrażenia warunku umownego prostym i zrozumiałym językiem nakazuje, by umowa przedstawiała w sposób przejrzysty konkretne działanie mechanizmu, do którego odnosi się ów warunek, a także, w zależności od przypadku, związek między tym mechanizmem a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach, tak by konsument był w stanie oszacować, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, wpływające dla niego z tej umowy konsekwencje ekonomiczne. Postanowienia umowy (regulaminu), określające zarówno zasady przeliczenia kwoty udzielonego kredytu na złotówki przy wypłacie kredytu, jak i spłacanych rat na walutę obcą, pozwalające bankowi swobodnie kształtować kurs waluty obcej, mają charakter niedozwolonych postanowień umownych.

Postanowienia analogiczne do ocenianych w niniejszej sprawie były już wielokrotnie przedmiotem badania Sądu Najwyższego (zob. np. wyroki Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134; z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17; z 7 listopada 2019 r., IV CSK 13/19; z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21; z 30 września 2020 r., I CSK 556/18; z 27 lipca 2021 r., V CSKP 49/21). Sąd Najwyższy wyjaśnił zatem, że postanowienia umowy (regulaminu), określające zarówno zasady przeliczenia kwoty udzielonego kredytu na złotówki przy wypłacie kredytu, jak i spłacanych rat na walutę obcą, pozwalające bankowi swobodnie kształtować kurs waluty obcej, mają charakter niedozwolonych postanowień umownych, bowiem kształtują prawa i obowiązki konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy. Sprzeczność

z dobrymi obyczajami i naruszenie interesów konsumenta polega w tym przypadku na uzależnieniu wysokości świadczenia banku oraz wysokości świadczenia konsumenta od swobodnej decyzji banku. Zarówno przeliczenie kwoty kredytu na złotówki w chwili jego wypłaty, jak i przeliczenie odwrotne w chwili wymagalności poszczególnych spłacanych rat, służy bowiem określeniu wysokości świadczenia konsumenta. Takie postanowienia, które uprawniają bank do jednostronnego ustalenia kursów walut, są nietransparentne i pozostawiają pole do arbitralnego działania banku. W ten sposób obarczają kredytobiorcę nieprzewidywalnym ryzykiem oraz naruszają równorzędność stron. Skonstruowane w ten sposób, w ślad za wzorcem stosowanym przez bank, uregulowanie umowne są niedopuszczalne, niezależnie od tego, czy swoboda przedsiębiorcy (banku) w ustaleniu kursu jest pełna, czy też w jakiś sposób ograniczona, np. w razie wprowadzenia możliwych maksymalnych odchyłeń od kursu ustalanego z wykorzystaniem obiektywnych kryteriów.

W orzecznictwie przyjęto, że w celu zrealizowania przez bank obowiązków informacyjnych co do ryzyka walutowego i kursowego, które wiąże się dla konsumenta z zawarciem umów kredytowych indeksowanych do waluty obcej (denominowanych w walucie obcej) nie jest wystarczające wskazanie w umowie, że ryzyko związane ze zmianą kursu waluty ponosi kredytobiorca oraz odebranie od niego oświadczenia, zawartego we wniosku o udzielenie kredytu, o standardowej treści, iż został poinformowany o ponoszeniu ryzyka wynikającego ze zmiany kursu waluty, przyjął do wiadomości i akceptuje to ryzyko. Istnieje obowiązek ostrzegawczy instytucji finansowej, która oferując kredyt powiązany z walutą obcą kredytobiorcy, niejednokrotnie takiemu, który nie ma zdolności kredytowej do zaciągnięcia kredytu złotowego, powinna dołożyć szczególnej staranności w zakresie wyraźnego wskazania zagrożeń wiążących się z takim produktem finansowym. Zachowanie informacyjne banku powinno polegać na poinformowaniu klienta o zakresie ryzyka kursowego w sposób jednoznaczny i zrozumiale unaoczniający konsumentowi, który z reguły posiada elementarną znajomość rynku finansowego, że zaciągnięcie tego rodzaju kredytu jest bardzo ryzykowne, a efektem może być obowiązek zwrotu wielokrotnie wyższej od pożyczzonej mimo dokonywania regularnych spłat (zob.

wyrok Trybunału Sprawiedliwości UE z 14 marca 2019 r., C-118/17, pkt 35; wyrok Sądu Najwyższego z 27 listopada 2019 r., II CSK 483/18, OSP 2021, nr 2, poz. 7).

Oceny, czy postanowienie umowne jest niedozwolone (art. 385¹ § 1 k.c.), dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy (uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2). Wykładnia językowa art. 385¹ § 1 zdanie pierwsze k.c. nie stwarza podstaw do przyjęcia, że w ramach oceny abuzywności postanowienia istotny jest sposób jego stosowania przez przedsiębiorcę. Decydujące znaczenie ma nie to, w jaki sposób przedsiębiorca stosuje postanowienie i dla kogo jest to korzystne, lecz to, w jaki sposób postanowienie kształtuje prawa i obowiązki konsumenta. Z przepisu wynika, że przedmiotem oceny jest samo postanowienie, a więc wyrażona w określonej formie (przeważnie słownej) treść normatywna, tzn. norma lub jej element określający prawa lub obowiązki stron (zob. uchwałę siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 listopada 2015 r., III CZP 17/15), a jej punktem odniesienia – sposób oddziaływania postanowienia na prawa i obowiązki konsumenta. Samo postanowienie może bezpośrednio kształtować prawa i obowiązki tylko w sensie normatywnym, wpływając na zakres i strukturę praw lub obowiązków stron. Taka interpretacja pozostaje w zgodzie z powszechnie akceptowanym poglądem, że art. 385¹ k.c. jest instrumentem kontroli treści umowy (stosunku prawnego). To, w jaki sposób postanowienie jest stosowane, jest kwestią odrębną, do której art. 385¹ § 1 zdanie pierwsze k.c. wprost się nie odnosi (zob. uchwałę Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2). Sankcje będące konsekwencją abuzywności postanowień umownych działają ze skutkiem *ex tunc*, co oznacza, że zdarzenia o charakterze następczym w stosunku do daty zawarcia umowy zawierającej klauzulę abuzywną pozostają bez znaczenia dla takiego charakteru tych postanowień umownych (wyjątek stanowi wola konsumenta).

Abuzywności poszczególnych klauzul zawartych w umowie kredytu zwartej przez strony nie wyeliminowało zatem wprowadzenie w 2011 r. ust. 3 do art. 69 Prawa bankowego, w wyniku czego kredytobiorcy uzyskali w ramach umowy o kredyt denominowany lub indeksowany do waluty innej niż waluta polska możliwość dokonywania spłat rat kapitałowo-odsetkowych oraz dokonania przedterminowej spłaty pełnej lub częściowej kwoty kredytu bezpośrednio w walucie obcej. Ta

nowelizacja miała na celu wyeliminowanie tzw. *spreadów* bankowych, a nie zmianę istoty umowy kredytowej. Nowelizacja nie doprowadziła do przekształcenia zawartej wcześniej umowy w umowę o kredyt walutowy.

Abuzywne klauzule indeksacyjne są od początku, z mocy samego prawa, dotknięte bezskutecznością na korzyść kredytobiorcy, chyba że następnie udzieli on świadomej i wolnej zgody na te klauzule i w ten sposób przywróci ich skuteczność z mocą wsteczną (zob. uchwałę siedmiu sędziów Sądu Najwyższego – zasada prawna – z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56). Z uwagi na taki mechanizm wdrożenia, sankcja powiązana z abuzywnością klauzul umownych według art. 385¹ § 1 k.c. nie jest tożsama z przewidzianą w art. 58 § 1 k.c., co trafnie podnosi skarżący.

Jak wyjaśniono w orzecznictwie Sądu Najwyższego, jeżeli eliminacja niedozwolonego postanowienia umownego doprowadzi do takiej deformacji regulacji umownej, że na podstawie pozostałej jej treści nie da się odtworzyć treści praw i obowiązków stron, to nie można przyjąć, iż strony pozostają związane pozostałą częścią umowy. Koresponduje to z art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13 z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, który przewiduje, że nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków (zob. np. wyroki Sądu Najwyższego z 27 lipca 2021 r., V CSKP 49/21; z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21; z 3 lutego 2022 r., II CSKP 459/22).

W wyroku z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, Trybunał Sprawiedliwości UE orzekł, że wykładni art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 Dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że z jednej strony nie stoją one na przeszkodzie temu, by sąd krajowy usunął jedynie nieuczciwy element warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, w wypadku gdy odstraszający cel tej dyrektywy jest realizowany przez krajowe przepisy ustawowe regulujące korzystanie z niego, o ile element ten stanowi odrębne zobowiązanie umowne, które może być przedmiotem indywidualnej kontroli pod kątem nieuczciwego charakteru. Z drugiej strony przepisy te stoją na przeszkodzie temu, by sąd odsyłający usunął jedynie nieuczciwy element warunku

umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, jeżeli takie usunięcie sprowadzałoby się do zmiany treści tego warunku poprzez zmianę jego istoty.

Wyeleminowanie z łączącej strony umowy abuzywnych postanowień umownych rodzi zatem konieczność dokonania oceny, czy umowa w pozostałym zakresie jest możliwa do utrzymania. Sąd *meriti* rozważył tę kwestię, uznając, że obowiązywanie umowy po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków jest w takim przypadku niemożliwe. Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy, wyeleminowanie ryzyka kursowego, charakterystycznego dla umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i uzasadniającego powiązanie stawki oprocentowania ze stawką LIBOR, jest równoznaczne z tak daleko idącym przekształceniem umowy, że należy ją uznać za umowę o odmiennej istocie i charakterze, choćby nadal chodziło tu tylko o inny podtyp czy wariant umowy kredytu. Oznacza to z kolei, że po wyeleminowaniu tego rodzaju klauzul utrzymanie umowy o charakterze zamierzonym przez strony nie jest możliwe, co przemawia za opowiedzeniem się o jej nieważności (wyrok Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18). Wyeleminowanie abuzywnych klauzul przeliczeniowych nie prowadzi do utrzymania w mocy kredytu indeksowanego kursem CHF jako kredytu złotowego oprocentowanego według stawki LIBOR (wyrok Sądu Najwyższego z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22); to samo dotyczy kredytu denominowanego kursem CHF (wyrok Sądu Najwyższego z 13 maja 2022 r., II CSKP 293/22).

Stwierdzenie nieważności umowy mieści się w zakresie sankcji, jaką Dyrektywa 93/13 przewiduje w związku z wykorzystywaniem przez przedsiębiorcę nieuczciwych postanowień umownych. Zagwarantowana konsumentom przez przepisy tej dyrektywy ochrona ukierunkowana jest m.in. na osiągnięcie skutku prewencyjnego, o czym mowa w jej art. 7, tj. zniechęcenia przedsiębiorców do wykorzystywania w zawieranych umowach nieuczciwych postanowień umownych. W wyroku z 6 marca 2019 r. (C-70/17 i C-179/17, Abanca Corporación Bancaria SA i Bankia SA, pkt 54) Trybunał Sprawiedliwości UE wykluczył, aby sąd krajowy mógł zmieniać treść nieuczciwych warunków zawartych w umowach. Wbrew zatem twierdzeniom pozwanego, nie byłoby uprawnione zastąpienie przez sąd postanowień niedozwolonych innymi, polegającymi np. na odwołaniu się do kursu walut

stosowanego przez Narodowy Bank Polski. Rozwiązanie takie stałoby w sprzeczności z celami prewencyjnymi Dyrektywy 93/13.

W orzecznictwie krajowym szeroko wypowiedziano się również o niemożności uzupełnienia postanowień umownych normami zawartymi w przepisach wymienionych przez pozwanego w skardze kasacyjnej (zob. np. wyroki Sądu Najwyższego z 17 marca 2022 r., II CSKP 474/22; z 19 maja 2022 r., II CSKP 797/22).

W razie stwierdzenia abuzywności klauzuli ryzyka walutowego i klauzul przeliczeniowych utrzymanie umowy nie jest możliwe z prawnego punktu widzenia. Jest tak zwłaszcza wówczas, gdy unieważnienie tych klauzul doprowadziłoby nie tylko do zniesienia mechanizmu indeksacji oraz różnic kursów walutowych, ale również – pośrednio – do zaniknięcia ryzyka kursowego, które jest bezpośrednio związane z indeksacją kredytu do waluty. W konsekwencji art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13 nie stoi na przeszkodzie temu, aby sąd krajowy, po stwierdzeniu nieuczciwego charakteru niektórych warunków umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i oprocentowanego według stopy procentowej bezpośrednio powiązanej ze stopą międzybankową danej waluty, przyjął, zgodnie z prawem krajowym, że ta umowa nie może nadal obowiązywać bez takich warunków z tego powodu, iż ich usunięcie spowodowałoby zmianę charakteru głównego przedmiotu umowy (zob. wyroki Trybunału Sprawiedliwości UE z 14 marca 2019 r., C-118/17, pkt 52; z 5 czerwca 2019 r., C-38/17, HS, pkt 43; z 3 października 2019 r., C-260/18, pkt 44 i 45; wyrok Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/19).

W świetle poglądu wyrażonego przez Trybunał Sprawiedliwości UE w wyroku z 14 grudnia 2023 r., C-28/22 i w postanowieniu z 8 maja 2024 r., C-424/22 oraz wobec tego, że podniesienie przez pozwanego zarzutu zatrzymania miało miejsce tuż przed wydaniem prawomocnego orzeczenia w sprawie, gdy niewątpliwie zobowiązania stron w zakresie wzajemnych rozliczeń mogły się dokonać przez potrącenia, bez znaczenia dla rozstrzygnięcia jest błędny pogląd Sądu Apelacyjnego, jakoby umowa kredytu nie była umową wzajemną. Sąd Najwyższy wypowiedział się szerzej o tych cechach, które decydują o wzajemności tej umowy w postanowieniu z 6 października 2023 r., III CZP 126/22.

Mając powyższe na uwadze, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oraz – co do kosztów postępowania – art. 98 § 1, 1¹ i 3 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ i art. 391 § 1 k.p.c., § 2 pkt 6 w związku z § 10 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz.U. 2023 r. poz. 1964), orzeczono jak w postanowieniu.

A.W.

[ms]

Marta Romańska

Dariusz Zawistowski

Karol Weitz